

M. Luna Rubio

Leerlingbegeleiding: wens en werkelijkheid

Garant, Leuven/Apeldoorn 1996

327 pagina's f 68,50 ISBN 90 5350 508 3

Een uur later naar school en dus wat langer uitslapen, dat is mijn voornaamste herinnering aan een mentoruur. Aan het begin van de jaren tachtig, zat ik in de brugklas. Op het rooster stond een dergelijk uur, maar dat werd bijna nooit ingevuld. Bij mijn weten had ik na de brugklas geen mentor meer, en contact met andere leerlingbegeleiders, zoals een decaan of een vertrouwenspersoon, kwam zelden voor. Uit onderzoek van Hüpscher-Post (1983) en Bakker (1986) blijkt dat de inzet van een docent voor leerlingbegeleiding destijds een persoonlijke keuze was, die niet of slechts gedeeltelijk werd gehonoreerd met taakuren. Op de overgrote meerderheid van scholen in het voortgezet onderwijs was geen sprake van een structurele aanpak van de leerlingbegeleiding.

Door de invoering van de basisvorming heeft leerlingbegeleiding, en dan met name het mentoraat, meer aandacht gekregen, omdat bijvoorbeeld leerlingen al vanaf de eerste klas moeten worden begeleid bij het maken van keuzes, bij het ontdekken van wat ze willen, wat ze kunnen en het leggen van een verband tussen de verschillende schoolvakken en de beroepenwereld waar ze ooit terecht komen. In de wet staat echter niet voorgeschreven dat scholen studielessen, mentoruren of beroepsoriëntatie moeten geven, maar de meeste scholen gebruiken tegenwoordig een deel van hun zogeheten vrije ruimte voor dergelijke lessen.

Binnen de, inmiddels opgeheven, Sectie Leerlingbegeleiding van de Vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Utrecht, begon Martha Luna Rubio in 1989 met een onderzoek naar de activiteiten van de leerlingbegeleider. Voor het onderzoek werden drie doelen geformuleerd: het ontwikkelen van een instrument voor het meten van de activiteiten van leerlingbegeleiders, het ontwikkelen van indicatoren voor het meten van de effectiviteit van leerlingbegeleiding, en het analyseren van de opleiding Leerlingbegeleiding/Schooldecaanaat aan de hand van de twee eerdere fasen. Dit proefschrift heeft slechts betrekking op de eerste doelstelling. Aan de andere doelstellingen is, zo blijkt uit het boek, geen uitvoering gegeven.

Leerlingbegeleiding, zo definieert Luna Rubio (p. 16) haar onderwerp, is "het geheel van activiteiten op het gebied van leerprocessen, keuzeprocessen, groepsprocessen en persoonlijke ontwikkeling, die berusten op een belangstellende houding van de begeleider ten opzichte van de leerling, met als doel de problemen die de prestaties en de algemene ontwikkeling van de leerling belemmeren te signaleren, en op die manier zo mogelijk te voorkomen en te verhelpen." Vervolgens probeert zij de vraag te beantwoorden wat voor activiteiten leerlingbegeleiders verrichten op het gebied van onderwijsleerprocessen, keuzeprocessen en groepsprocessen, en in welke mate ze dat doen. Aan de inzet van begeleiders voor de persoonlijke ontwikkeling besteedt Luna Rubio geen aandacht, omdat het niet lukte om inhoudelijk valide items te ontwikkelen.

Om tot een antwoord op de bovenstaande vraag te komen, heeft Luna Rubio zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek gedaan. Het kwantitatief onderzoek bestaat uit twee enquêtes, waarbij de steekproef in beide gevallen niet representatief is voor de

populatie van leerlingbegeleiders in het voortgezet onderwijs in Nederland. Bij de eerste afname zijn de vragenlijsten namelijk verspreid onder zeshonderd schoolleiders, met aan hen de vraag om de enquête te verstrekken aan de persoon die er volgens hen het meest voor in aanmerking kwam. Bij de tweede afname zijn de vragenlijsten alleen maar verspreid onder voormalige deelnemers aan de eerder genoemde opleiding Leerlingbegeleiding/Schooldecaanaat. De respons bedroeg respectievelijk 39 en 27 procent. Als aanvulling op de schriftelijke vragenlijsten, werden in het schooljaar 1993-'94 interviews afgenomen onder negentien leerlingbegeleiders.

Het proefschrift is opgebouwd uit vier delen en zeventien hoofdstukken. In het eerste deel wordt de bestaande literatuur over leerlingbegeleiding aangehaald. Hieruit blijkt dat er op dit terrein slechts sporadisch onderzoek is gedaan. Er is dan ook nauwelijks inzicht in wat scholen in werkelijkheid aan leerlingbegeleiding doen, wat dit van docenten vergt, en welke effecten dit heeft voor leerlingen. Voor zover er buitenlands onderzoek beschikbaar is, is het steeds de vraag in hoeverre dat van toepassing is op ons onderwijssysteem.

De ontwikkeling van een Likert-instrumentarium voor het meten van de activiteiten van de leerlingbegeleider, komt in het tweede deel aan de orde. Hierbij gaat Luna Rubio in op de inhouds- en begripsvaliditeit, de betrouwbaarheid en de stabiliteit van het instrumentarium. Door factoranalyse heeft zij de items geschaald. De indeling correspondeerde niet met de indeling die door het literatuuronderzoek werd verwacht, maar de schalen zijn volgens Luna Rubio toch bruikbaar voor onderzoek naar de activiteiten van begeleiders op het gebied van onderwijsleerprocessen, keuzeprocessen of groepsprocessen.

In deel drie worden zowel de opzet van het kwalitatieve onderzoek als de resultaten van de kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeken vermeld. In het vierde deel voorziet de schrijfster het onderzoek van enige kanttekeningen, en vermeldt zij de implicaties van het onderzoek. Tevens probeert zij een theoretische basis te leggen voor vervolgonderzoek naar leerlingbegeleiding.

Aan de mogelijkheid tot sociaal-wenselijke antwoorden van respondenten, besteedt Luna Rubio speciaal aandacht. In de schriftelijke vragenlijsten heeft zij enkele vragen toegevoegd, die te zamen een sociale-wenselijkheidsschaal vormen. De vragen over leerlingbegeleiding die significant correleren met de sociale-wenselijkheidsschaal zijn bij verdere analyses niet gebruikt, om te vermijden dat de respondenten een te rooskleurig beeld geven van hun activiteiten. Door deze aanpak werden verscheidene, inhoudelijk relevante items en sommige schalen in het geheel verwijderd. Luna Rubio had naar mijn mening er beter voor kunnen kiezen om bij de schaalconstructie geen rekening te houden met sociale wenselijkheid, en er tijdens analyses voor te controleren.

De sociale-wenselijkheidsschaal is bovendien onzorgvuldig samengesteld. Er is namelijk sprake van overlap tussen de inhoud van deze schaal en de schalen voor leerlingbegeleiding, wat het sterkst tot uitdrukking komt bij de volgende items van de sociale-wenselijkheidsschaal: 'de problemen die leerlingen vertonen worden op onze school altijd serieus genomen' en 'de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen is op onze school net zo belangrijk als hun leerprestaties'. Het gevolg is dat, zoals

Luna Rubio (p. 93) zelf ook aangeeft, niet duidelijk wordt in hoeverre sociale wenselijkheid in het onderzoek een rol speelt.

Net als Bakker (1986) maakt Luna Rubio bij de bespreking van haar resultaten geen onderscheid tussen de verschillende soorten leerlingbegeleiders. Een dergelijk onderscheid zou in toekomstig onderzoek waarschijnlijk verhelderend zijn. Logischerwijs kan dan worden verwacht dat decanen zich vooral bezighouden met keuzeprocessen, vakdocenten en 'remedial teachers' met onderwijsleerprocessen, vertrouwenspersonen met persoonlijke ontwikkeling, en mentoren met alle processen. Vervolgens zou dan ook moeten worden gekeken of er verschillen tussen scholen zijn. Wanneer deze verschillen er zijn, zou kunnen worden nagegaan in hoeverre die verschillen samenhangen met het beleid van een school ten aanzien van leerlingbegeleiding. Het zou dan kunnen blijken dat op bepaalde scholen vakdocenten zich ook met keuzeprocessen bezighouden, of dat op sommige scholen mentoren alleen maar gericht zijn op onderwijsleerprocessen. Bij een dergelijke opzet zou het verstandig zijn om per school bij meer dan een functionaris een vragenlijst af te nemen.

In de activiteiten van de respondenten geeft Luna Rubio weinig inzicht, aangezien frequentietabellen, gemiddeldes en standaarddeviaties ontbreken. In dit opzicht heeft zij haar vraagstelling onvoldoende beantwoord. Zij voert wel verscheidene t-toetsen uit. De uitkomsten daarvan en alle opmerkingen die zij maakt op basis van dergelijke analyses, moeten met de nodige twijfel worden beschouwd. Dergelijke toetsen horen namelijk niet bij een explorerend onderzoek met een selecte steekproef. Of de genoemde opleiding, zoals Luna Rubio zelf hoopt, kan worden verbeterd door deze studie, is zeer de vraag. Wat zeker is, is dat op grond van deze studie niet kan worden geconcludeerd in hoeverre scholen te kort schieten in het begeleiden van leerlingen.

Er zijn indicaties dat op een deel van de scholen voor voortgezet onderwijs leerlingbegeleiding nog steeds niet structureel is geregeld (vgl. Bos, Vermeulen & Cremers-van Wees, 1993). Het ontbreekt op die scholen aan voldoende facilitering voor leerlingbegeleiders, aan beleid op dit gebied of aan overleg tussen de verschillende functionarissen. In het algemeen, en zeker in de onderbouw, geven docenten tegenwoordig vaker begeleiding en staan er vaker mentoruren op het rooster. De kans dat een leerling in het voortgezet onderwijs wekelijks vrij heeft tijdens dat uur, is in vijftien jaar dan ook een stuk kleiner geworden.

Dit proefschrift levert dus nieuwe instrumenten op die hopelijk vaker gebruikt zullen worden. Het onderzoek vind ik af en toe knullig uitgevoerd en dat is zonde, want op deze manier heeft het onderzoek weinig zeggingskracht en levert het nauwelijks nieuwe inzichten in de activiteiten van leerlingbegeleiders op.

D.R. Veenstra

Geraadpleegde literatuur:

Bakker, J.C. (1986), *Docenten en leerlingen. Onderzoek naar tijdsbesteding, begeleidingsgedrag en motivatie van avo-docenten in het kader van leerlingbegeleiding*. Amsterdam: VU Uitgeverij (dissertatie Vrije Universiteit);

Bos, K.T., Vermeulen, C.J.A.J. & Cremers-van Wees, L.M.C.M. (1993), *Leerling- en keuzebegeleiding bij de basisvorming*. Enschede: OCTO;

Hüpscher-Post, A.D. (1983), *Leerlingbegeleiding in het voortgezet onderwijs*. Rotterdam: Vakgroep Onderwijssociologie en Onderwijsbeleid, Erasmus Universiteit Rotterdam.